

10.

Financiële sector

ondanks crisis

gegroeid

Auteur

Leslie Nootenboom

Nederland had vóór de kredietcrisis een grote financiële sector. Door de kredietcrisis moest de staat echter bijspringen om de sector te ondersteunen en werd de combinatie Fortis / ABN AMRO weer ontvlecht in een Nederlands en een Belgisch deel. De voorlopige balans opmakend blijkt echter dat de sector gedurende de crisisjaren nog groter en belangrijker is geworden: de bijdrage aan het bbp is niet gedaald, maar juist gestegen. Ook hebben banken ondanks de crisis meer kredieten verstrekt, al is de groei van de kredietverlening aan de private sector de laatste jaren afgenomen. Verder zijn banken nationaler georiënteerd dan voor de crisis; de nettowinst van financiële instellingen bleef desalniettemin op peil. Het arbeidsvolume is wel gekrompen, terwijl dat in veel andere Europese landen juist groeide.

10.1 Inleiding

Sinds de val van de Amerikaanse zakenbank Lehman Brothers in 2008 is de financiële sector veranderd. Vooral het vertrouwen in de financiële sector is aangetast. In Nederland kwam in 2008 Fortis, een van de grote spelers in deze sector in de problemen. De overheid nationaliseerde het Nederlandse deel van Fortis, waartoe ook een groot deel van het eerder opgekochte ABN AMRO behoorde. In de daaropvolgende maanden kwam de overheid ook andere financiële instellingen zoals ING en AEGON te hulp. Begin 2013 kwam ook SNS REAAL in de problemen en werd daarop genationaliseerd. Inmiddels hebben ING en AEGON een aanzienlijk deel van de staatssteun afgelost, maar het vertrouwen in de financiële sector is nog niet hersteld. De sector wordt geassocieerd met woekerpolissen, excessieve bonussen en miljardensteun van de overheid, lees: de belastingbetaler.

In dit artikel wordt uiteengezet hoe de Nederlandse financiële sector sinds het uitbreken van de kredietcrisis is veranderd qua belang in de economie, omvang, winstgevendheid en werkgelegenheid. Ook de mate waarin de internationale georiënteerdheid van de sector is geraakt door de crisis komt aan de orde. Verder wordt een vergelijking gemaakt met de financiële sectoren van andere Europese landen. De nadruk ligt op banken en verzekeraars. Omdat afzonderlijke gegevens hierover niet altijd beschikbaar zijn, wordt bij sommige onderdelen een bredere groep financiële instellingen gehanteerd.¹⁾ Als referentiejaar van voor de crisis wordt in dit artikel 2006 gehanteerd, waar voor veel andere sectoren doorgaans

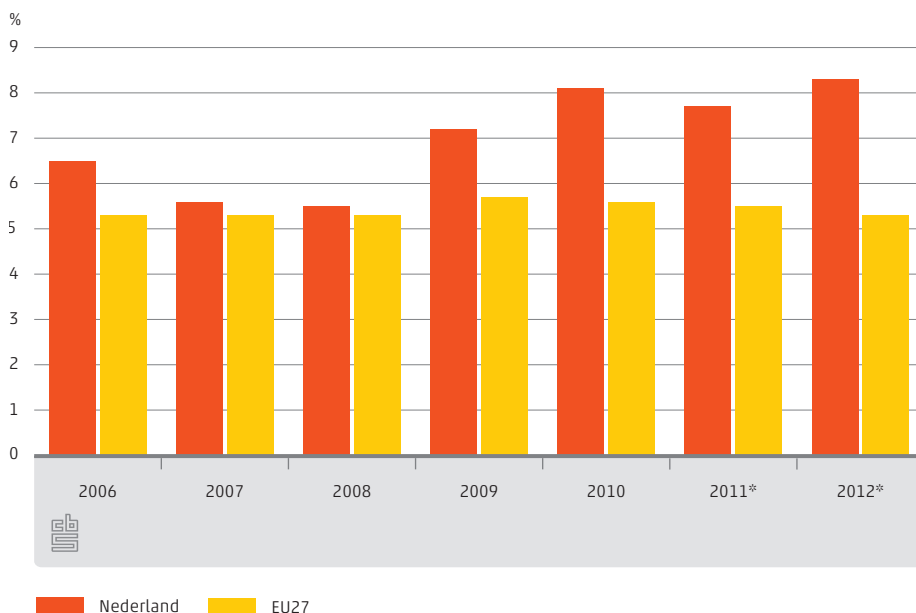
¹⁾ Binnen de financiële sector vormen banken en verzekeraars de belangrijkste groepen qua bruto toegevoegde waarde (circa 70 procent). Onder de sector vallen verder pensioenfondsen, beleggingsinstellingen, assurantietussenpersonen, waarborgfondsen, bijzondere financiële instellingen (bfi's) en De Nederlandsche Bank.

2007 of 2008 genomen wordt. Voor de financiële sector was 2007 echter al een veelbewogen jaar, waarin de kredietcrisis zich in de Verenigde Staten al aftekende. Ook werd ABN AMRO in 2007 opgekocht door Fortis, Royal Bank of Scotland en Santander: de financiering van deze overname werd door de sluimerende kredietcrisis al snel problematisch.

10.2 Aandeel in de Nederlandse economie

Het belang van financiële instellingen in de economie kan worden aangeduid met het aandeel van de bruto toegevoegde waarde in het bbp. Dit aandeel steeg van ruim 6 procent in 2006 naar meer dan 8 procent in 2012. Het gemiddelde aandeel van de sector binnen de Europese Unie bleef in deze periode stabiel op ruim 5 procent. Wat bij de stijging van het belang van de Nederlandse financiële instellingen uiteraard meespeelt, is het wegzakken van andere sectoren zoals de bouwnijverheid. Maar het volume van de toegevoegde waarde van de financiële instellingen is tussen 2006 en 2012 ook echt gegroeid, waar dat van de bouw en ook van de horeca met meer dan 10 procent kromp.

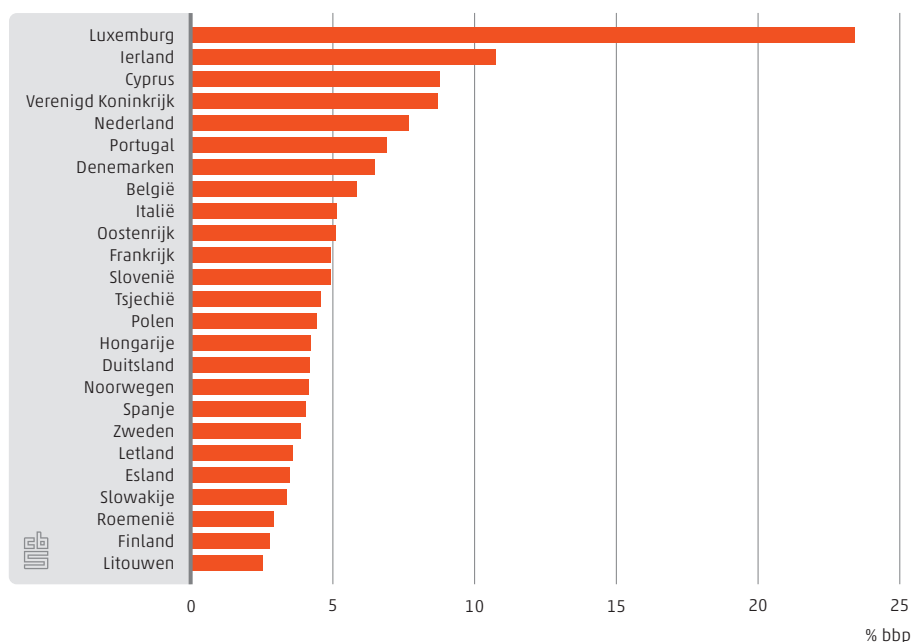
10.2.1 Bruto toegevoegde waarde

Bron: CBS, Nationale rekeningen 2012, Eurostat, Annual Sector Accounts.

Wanneer de Nederlandse financiële sector wordt vergeleken met die van andere EU-landen wordt niet alleen duidelijk dat het uitzonderlijk is dat het belang van de Nederlandse financiële sector is toegenomen, maar ook dat dat belang relatief hoog ligt. In 2011 was het aandeel in slechts vier andere EU-landen hoger dan in Nederland, met Luxemburg als koploper. Een verklaring voor de uitzonderlijke positie van Luxemburg is het 'bankgeheim'. Een bank uit een land met een bankgeheim hoeft geen informatie te delen met derden, inclusief belastingdiensten en buitenlandse overheden, tenzij de rechtbank hier toestemming voor heeft gegeven. Hierdoor kunnen mensen anoniem sparen in het buitenland en zo vermogensbelasting ontlopen. Vanwege het bankgeheim hebben Luxemburgse banken veel vermogen uit het buitenland kunnen aantrekken en kon een grote financiële sector ontstaan. Andere Europese landen met een bankgeheim zijn Zwitserland en Oostenrijk. De landen staan allemaal wel onder internationale druk om hun bankgeheim op te heffen.

10.2.2 Aandeel financiële sector, 2011*

Bron: Eurostat, Annual Sector Accounts.

Het belang van banken in de Nederlandse economie nam toe van bijna 3 procent in 2006 naar ruim 4 procent in 2012. Het belang van verzekeraars nam echter af van 2 procent naar ruim 1 procent. Bij de overige financiële instellingen

(beleggingsinstellingen, assurantietussenpersonen, waarborgfondsen en bijzondere financiële instellingen) nam het belang toe met ruim 1 procent naar 2 procent. Het belang van pensioenfondsen nam af van 0,3 procent naar 0,2 procent.

10.3 Werkgelegenheid

Hoewel het belang van de financiële sector in de economie in termen van toegevoegde waarde groot is, is de werkgelegenheid in deze sector relatief bescheiden. Het aantal personen dat in 2012 in Nederland werkzaam was in deze sector bedroeg 258 duizend. Dit is slechts 3 procent van het totaal aantal werkzame personen in Nederland. Dit betekent dat de financiële sector veel toegevoegde waarde genereert met relatief weinig mensen.

Arbeidsvolume krimpt met

meer dan **10%**

Werkgelegenheid fors afgenomen

De werkgelegenheid in de financiële sector is gedurende de kredietcrisis verder afgenomen. Het arbeidsvolume van de sector is sinds 2006 met 26 duizend gekrompen tot 228 duizend arbeidsjaar. Dit betekent een krimp van ruim 10 procent. In het bankwezen was de krimp met 17 duizend arbeidsjaar oftewel 12 procent het grootst. Ongeveer de helft van de werkzame personen in de financiële sector werkt in de banksector. Bij verzekeraars en pensioenfondsen bedroeg de daling van 2012 duizend arbeidsjaar ten opzichte van 2006. De krimp van de werkgelegenheid in de financiële sector was zowel procentueel als absoluut gezien groter dan in veel andere sectoren. In de meeste andere EU-landen nam het arbeidsvolume in de financiële sector toe. In de Europese Unie als geheel steeg het aantal werkenden in de sector met 38 duizend personen. In Polen nam het aantal werkenden met 64 duizend personen het meest toe, gevolgd door Frankrijk met 45 duizend personen. Naast Nederland kromp het arbeidsvolume in acht andere Europese landen. In Duitsland was de krimp het

grootst (49 duizend personen, oftewel 4 procent), gevolgd door het Verenigd Koninkrijk (30 duizend, oftewel 3 procent) en Spanje (29 duizend, oftewel 7 procent). In België, Griekenland, Roemenië, Zweden en Letland was er sprake van een minder grote krimp. Relatief gezien was na Nederland de krimp in Letland het grootst (eveneens 12 procent).

10.3.1 Arbeidsvolume werkzame personen, in arbeidsjaren

	2006	2012*	Mutatie 2006-2012*	
	x 1000			%
Industrie	800	755	-45	-6
Bouwnijverheid	463	440	-23	-5
Informatie en communicatie	229	236	7	3
Financiële dienstverlening	254	228	-26	-10
Zakelijke dienstverlening	986	1 023	37	4
Openbaar bestuur en overheidsdiensten	450	450	0	0

Bron: CBS, Nationale rekeningen 2012.

Opleidingsniveau en lonen gestegen

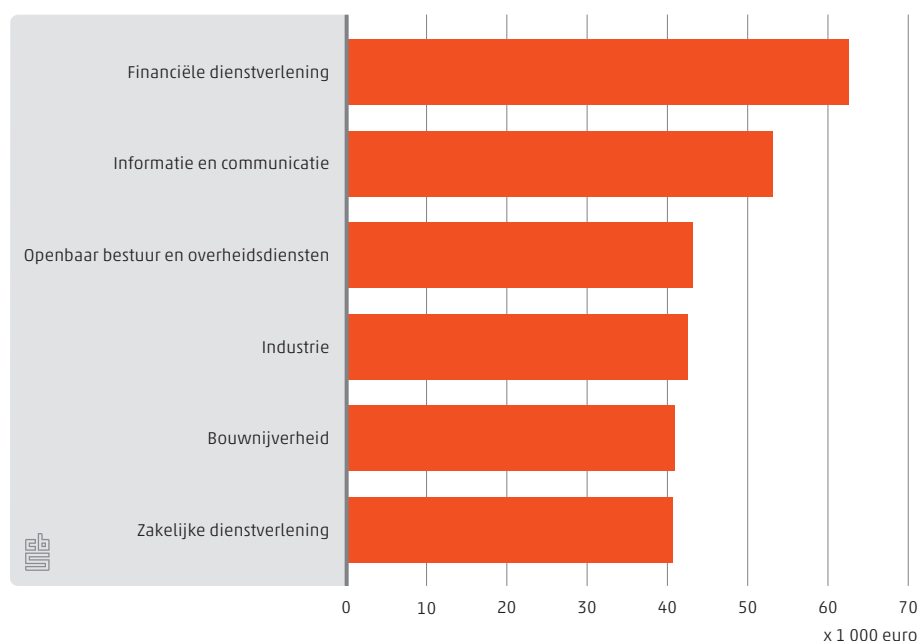
De krimp van het arbeidsvolume in de financiële sector voltrok zich bij personen met een laag of met een middelbaar beroepsniveau. Het aandeel van werkenden met een laag of middelbaar beroepsniveau daalde van 60 procent in 2006 naar 51 procent in 2011. De stijging van het aandeel werkenden met een hoog opleidingsniveau was al voor de crisis gaande. Mannen bezetten zowel in 2006 als in 2012 een aandeel van 55 procent van het aantal banen. Het aantal voltijdbanen liep tussen 2006 en 2012 sneller terug dan het aantal deeltijdbanen.

Ondanks de krimp van het arbeidsvolume is de totale loonsom van de financiële sector in Nederland toch nog toegenomen van ruim 13 miljard euro in 2006 naar 14 miljard euro in 2012. De stijging van de lonen per werknemer liep in deze periode echter in de pas met die in andere bedrijfstakken. In de periode 2001-2006 stak de stijging van het loon per werknemer nog wel boven die in andere bedrijfstakken uit. In vergelijking met andere bedrijfstakken is het loon per werknemer in de financiële sector nog steeds hoog. Ook het aandeel werknemers met een loon van meer dan een ton is met 8 procent hoger dan in andere bedrijfstakken. Dit komt vooral omdat veel werknemers in de financiële sector hoge bijzondere beloningen ontvingen. Tijdens de kredietcrisis kwam er veel kritiek op deze bonussen, omdat deze de kredietcrisis zouden hebben aangejaagd. Belangrijkste kritiek was dat banken grote bedragen bleven uitkeren aan topbestuurders, ook al leden de banken die zij leidden verlies en schrapten

ze banen. De Nederlandse overheid heeft maatregelen getroffen om het beloningsbeleid van financiële instellingen te matigen (zie kader).

In 2011 waren er in Nederland volgens de Europese banktoezichthouder, de *European Banking Authority*, 36 bankiers die meer dan een miljoen euro hadden verdiend. Gemiddelde verdienden deze bankiers 1,5 miljoen euro. In 2010 waren er nog 43 bankiers die een miljoen of meer hadden verdiend. Het gemiddelde van deze groep lag toen met bijna 2 miljoen euro iets hoger. In 2011 had het Verenigd Koninkrijk het grootste aantal veelverdienende bankiers (2436), gevolgd door Duitsland (170), Frankrijk (162), Spanje (125) en Italië (96).

10.3.2 Gemiddelde beloning per werknemer, 2012*

Bron: CBS, Nationale rekeningen 2012.

Overheidsmaatregelen financiële crisis

De overheid heeft een pakket van 40 maatregelen getroffen om de financiële sector gezonder te maken. Enkele van deze maatregelen zijn erop gericht het beloningsbeleid te matigen. Zo heeft de overheid het mogelijk gemaakt om in de toekomst buitensporige bonussen te kunnen terugvorderen. Ook komt er een verbod op bonussen bij instellingen die met belastinggeld overeen zijn gehouden. Verder is in 2012 de bankenbelasting ingevoerd. Hierbij worden de belastingtarieven voor een bank met een factor 1,1 vermenigvuldigd als er minstens één bestuurder van de betreffende bank een variabele beloning krijgt die hoger is dan 100 procent van zijn of haar vaste beloning. Verder wil de overheid met deze belasting de risico's die banken lopen beperken door onder andere de aangegane ongedekte kortlopende schulden zwaarder te belasten dan de ongedekte langlopende schulden.

Vanaf 2013 zijn beleidsbepalers en commissarissen van financiële instellingen bovendien verplicht een eed of belofte (de 'bankierseed') af te leggen. Daarnaast heeft de overheid maatregelen in gang gezet die de positie van de consument moeten versterken. Zo zijn duidelijke bijsluiters bij financiële producten voortaan verplicht. Verder zijn er regelingen in werking gesteld die het toezicht moeten versterken en verbeteren, zoals de Interventiewet. Deze wet maakt het DNB mogelijk om vroegtijdig in te grijpen bij een bank die in de problemen komt.

10.4 Balans financiële instellingen

De grote en bijzondere rol die de financiële sector speelt in de economie is ook te zien aan de financiële activa en passiva, oftewel in geld uitgedrukte vorderingen en schulden die financiële instellingen op hun balans hebben staan. Financiële instellingen hebben zeer hoge vorderingen en schulden. Eind 2012 bedroeg de totale financiële balans van Nederland, alle vorderingen van ondernemingen, huishoudens en de overheid bij elkaar opgeteld, ruim 10 biljoen euro. Dit is bijna 650 000 euro per Nederlander. Zo'n 70 procent hiervan staat op de balans van de financiële sector. Financiële transacties (de verplichtingen die partijen met elkaar aangaan) zijn van invloed op de balans, maar 'overige mutaties' (veranderingen in de waardering van de nog uitstaande vorderingen) zijn minstens zo bepalend. Sterk fluctuerende aandelenkoersen en obligatiekoersen hebben een groot

effect op de balans. In 2008 leden vooral pensioenfondsen grote verliezen op beleggingen. Ook staatobligaties, die vaak in handen zijn van de financiële sector en als veilig worden beschouwd, kunnen, zoals de eurocrisis duidelijk heeft gemaakt, sterk in waarde fluctueren. Vastgoedbeleggingen maken geen deel uit van de financiële balansen, maar van de niet-financiële balansen.

Vorderingen van banken zijn met
20% toegenomen

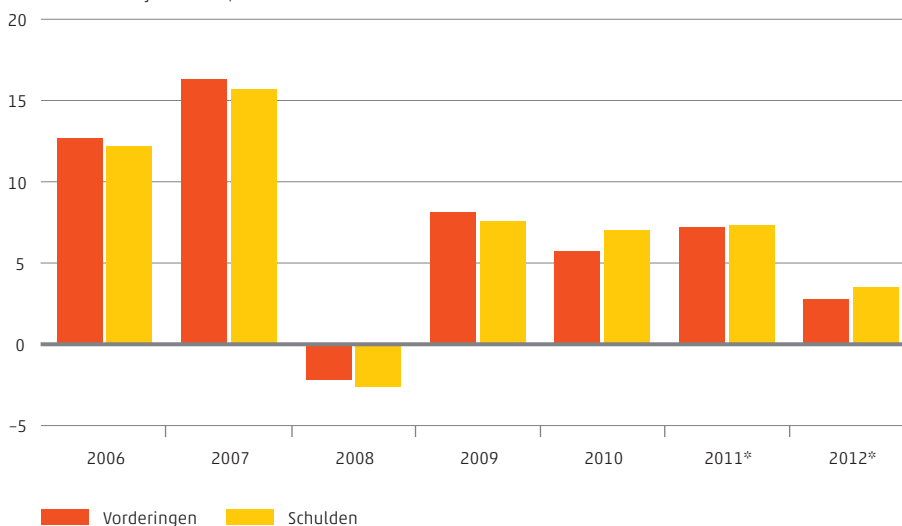
Vorderingen hoog in vergelijking met andere Europese landen

Eind 2012 bedroegen de vorderingen van de financiële instellingen ruim 7 biljoen euro, oftewel 12 keer het bbp. Dit is hoog in vergelijking met andere Europese landen. Na het Verenigd Koninkrijk (ruim 26 biljoen, bijna 15 keer het bbp), Frankrijk (12 biljoen, ruim 6 keer het bbp) en Duitsland (bijna 12 biljoen, bijna 5 keer het bbp) was de Nederlandse financiële sector qua vorderingen de grootste van Europa. Dit komt vooral door een relatief grote pensioensector en door, qua balans, zeer omvangrijke bijzondere financiële instellingen.

De omvang van de vorderingen van Nederlandse banken en verzekeraars lag eind 2012 op 4,5 maal het bbp. Eind 2006 was dit 4,1 keer het bbp. Financieel gezien is de omvang van banken en verzekeraars dus ook groot en is de omvang van banken en verzekeraars sinds het uitbreken van de kredietcrisis verder toegenomen. De vorderingen van banken zijn sinds 2006 gestegen van 1,8 biljoen eind 2006 naar 2,2 biljoen euro eind 2012, een toename van 20 procent. De schulden van banken stegen in deze periode van 1,9 biljoen naar 2,3 biljoen euro, een toename van 25 procent. De vorderingen van verzekeraars zijn toegenomen van 360 miljard euro eind 2006 naar 472 miljard euro eind 2012. Vooral het pakket aan obligaties won bij de verzekeraars sterk aan belang.

10.4.1 Vorderingen en schulden financiële sector

mutatie t.o.v. een jaar eerder, mld euro

Bron: CBS, Nationale rekeningen 2012.

Toename kredietverlening vlak af

Een belangrijke rol die banken in de economie vervullen is het verstrekken van kredieten. De uitstaande leningen zijn daarom ruim vertegenwoordigd op de balans. Eind 2012 waren leningen met 1 312 miljard euro de grootste post aan de vorderingszijde van de balans van banken. Ten opzichte van eind 2006 is er zowel meer uitgeleend aan binnenlandse als aan buitenlandse tegenpartijen. De toename is het gevolg van financiële transacties. De overige mutaties waren onder meer door afboekingen van oninbare vorderingen juist negatief. Ruim 30 procent van de leningen aan de vorderingenkant betrof woninghypotheken. Eind 2006 was dit nog 35 procent.

De kredietverstrekking door banken aan de private sector (huishoudens en niet-financiële ondernemingen) nam tussen eind 2006 en eind 2012 toe met 11 procent. Volgens de Europese Centrale Bank (ECB) was de stijging in de EMU gemiddeld 17 procent. In Cyprus was de toename het grootst (94 procent), gevolgd door Slowakije (84 procent) en Slovenië (53 procent). In Ierland en België was er sprake van een afname van 26 respectievelijk 3 procent. In Nederland was de toename van de kredietverlening aan niet-financiële ondernemingen alléén met 27 procent hoger dan in de meeste andere EMU-landen. In de EMU als geheel

bedroeg de stijging 18 procent. De toename van kredietverlening aan huishoudens was vanwege de stagnerende woningmarkt in Nederland juist laag (2 procent). In de EMU bedroeg de stijging gemiddeld 16 procent.

In bovenstaande groeicijfers van de ECB zijn gesecuritiseerde leningen die op de balans staan van de overige financiële intermediairs niet opgenomen, terwijl deze leningen wel de kredietverlening aan de private sector beïnvloeden. Dit zit als volgt. Tijdens de kredietcrisis werd het voor banken moeilijker om geld te lenen. Een bron van financiering die voor de banken wel bleef bestaan, is het Eurosysteem. Het Eurosysteem bestaat uit de Europese Centrale Bank en het Europees Stelsel van Centrale Banken. Om geld bij het Eurosysteem te kunnen lenen, moeten banken bepaalde bezittingen (activa) als onderpand hebben. Het verschilt per soort activa hoeveel leningen bij het Eurosysteem er tegenover mogen staan. Bij het verkrijgen van dit soort leningen speelden securitisaties kort na het uitbreken van de kredietcrisis een grote rol. Door te securitiseren konden banken een zwakker onderpand omwisselen voor een sterker onderpand, zodat ze meer geld bij het Eurosysteem konden lenen. Banken konden verschillende soorten activa securitiseren, bijvoorbeeld woninghypotheken (zie kader). Door aangescherpte regelgeving levert securitiseren banken vanaf 2010 echter minder voordeel voor het lenen bij het Eurosysteem op dan voorheen.

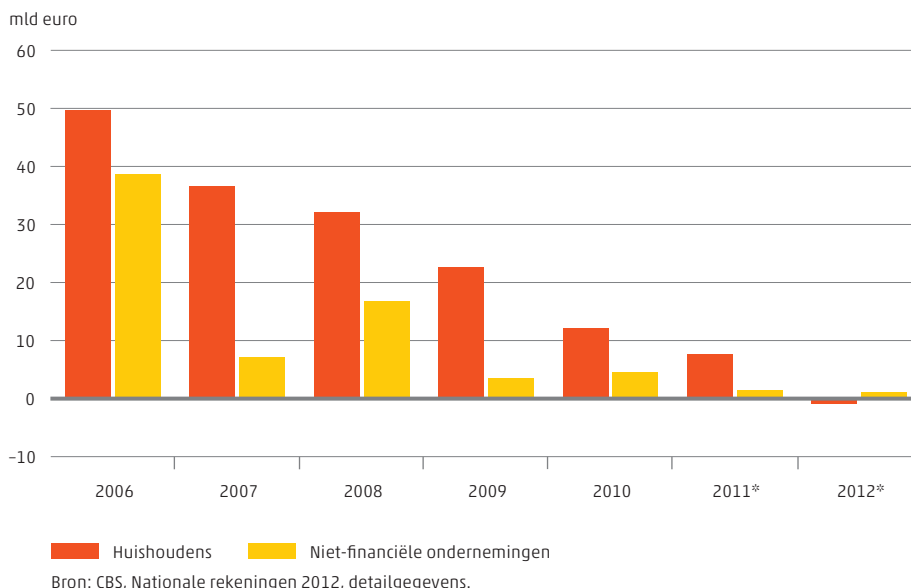
Securitisatie van woninghypotheken

Bij securitisatie van woninghypotheken richt een bank een Special Purpose Vehicle (spv) op, die verhandelbare effecten uitgeeft. Met de opbrengst van de verkoop hiervan, koopt de spv een pakket woninghypotheken van diezelfde bank. Omdat de markt voor deze verhandelbare effecten is opgedroogd, vanwege het door de crisis verminderde vertrouwen, kopen banken deze effecten steeds vaker zelf. Het komt er dan dus op neer dat zij door securitisatie woninghypotheken als activa 'omruilen' voor verhandelbare effecten. Met deze effecten als onderpand mogen ze meer geld lenen bij het Eurosysteem dan met eenzelfde hoeveelheid woninghypotheken. Deze woninghypotheken of andere gesecuritiseerde leningen staan op de balans van Special Purpose Vehicles (spv's), die als overige financiële intermediairs getypeerd worden en niet als banken.

Het saldo van opgenomen en afgeloste kredietverleningen door banken en overige financiële intermediairs (dus inclusief securitisaties) aan huishoudens en niet-financiële ondernemingen (oftewel de 'financiële transactie') is de laatste jaren sterk afgenomen. In 2006 bedroeg het saldo nog ruim 88 miljard euro,

in 2012 was het slechts 226 miljoen. De afname van dit saldo komt enerzijds door de stagnerende woningmarkt en de economische teruggang, met als gevolg dat de vraag naar krediet voor de aanschaf van woningen en voor investeringen is afgenomen. Anderzijds zijn banken strenger geworden in het beoordelen van de kredietwaardigheid van aanvragers van leningen. Banken willen meer zekerheid en dienen volgens nieuwe toezichtregels (Basel III) te werken aan herstel en versterking van hun balansen.

10.4.2 Saldo opgenomen en afgeloste kredieten

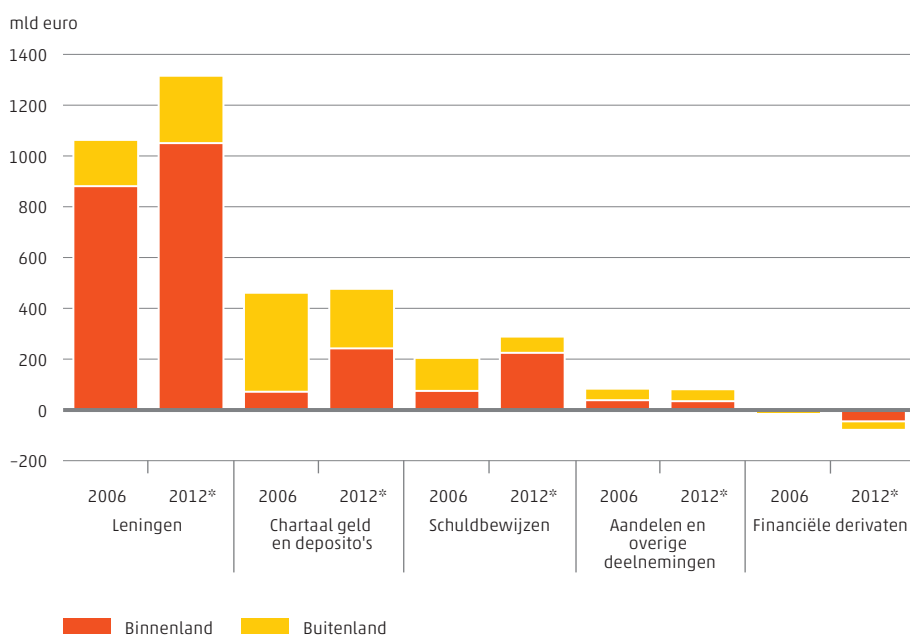
Belang buitenland zowel absoluut als procentueel gezien afgenomen

Naast leningen zijn andere grote posten op de vorderingszijde van de balans van banken chartaal geld en deposito's (zoals op de rekening courant of op spaarrekeningen), schuldbewijzen als kortlopende waardepapieren en obligaties, financiële derivaten, aandelen en overige deelnemingen. Wat betreft chartaal geld en deposito's zijn Nederlandse banken hun tegoeden meer bij binnenlandse tegenpartijen gaan aanhouden. Het aandeel van buitenlandse tegenpartijen nam af van 85 naar 50 procent. Ook het bezit van buitenlandse kortlopende waardepapieren en buitenlandse obligaties door Nederlandse banken is gedaald. Het bezit van binnenlandse obligaties is juist toegenomen. Dit heeft te maken

met de eerder genoemde securitisaties. Omdat de markt voor deze verhandelbare effecten is opgedroogd, vanwege het door de crisis verminderde vertrouwen, kopen banken deze effecten steeds vaker zelf. Het bezit van deze effecten is toegenomen van 40 miljard euro eind 2006 naar bijna 215 miljard euro eind 2012.

Financiële derivaten zijn financiële stukken die zijn gebaseerd op of afgeleid van andere waarden (bijvoorbeeld effecten, rente, valuta of grondstoffen). Zij worden uitgebracht met het oog op het verkleinen van risico's of juist speculatieve doeleinden. Financiële derivaten zijn als saldo van vorderingen en schulden opgenomen bij de vorderingen. Dit houdt in dat zij netto aan de vorderingszijde van de balansen, financiële transacties en overige mutaties opgenomen zijn. Hierdoor kunnen de uitstaande posities een negatieve waarde aannemen. Bij banken is het nettobezit van financiële derivaten negatief en is het afgenomen van ongeveer -10 miljard euro eind 2006 naar bijna -75 miljard euro eind 2012. Het binnenlandse deel hiervan nam toe van bijna -2 miljard euro tot -41 miljard euro. Het buitenlandse deel nam toe van -8 miljard euro tot -33 miljard euro.

10.4.3 Vorderingen van banken, jaarultimo's

Bron: CBS, Nationale rekeningen 2012, detailgegevens.

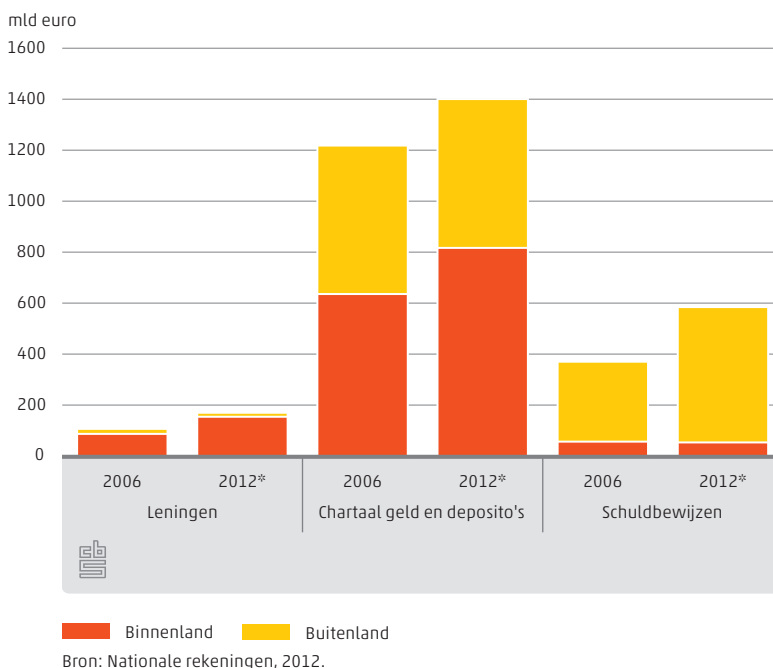

Het buitenlands aandelenbezit van Nederlandse banken steeg nog wel, van ruim 45 miljard naar 47 miljard euro. Wat betreft de totale vorderingen is het belang van het buitenland zowel absoluut als procentueel afgenomen. Deze afgenomen internationale oriëntatie is onder andere het gevolg van de opsplitsing van Fortis / ABN AMRO en de door de Europese mededingingsautoriteit verplichte verkoop van bedrijfsonderdelen van ING, alsmede herstructureringen van andere banken.

Door banken meer obligaties uitgegeven

Banken hebben verschillende mogelijkheden om de door hen verstrekte kredieten te financieren. Dit kan op basis van het eigen vermogen en aangetrokken deposito's, maar ook op basis van kortlopende en langlopende schulden die de bank zelf aangaat. De tegoeden van binnenlandse tegenpartijen bij Nederlandse banken bij chartaal geld en deposito's zijn tussen eind 2006 en eind 2012 met 181 miljard euro toegenomen tot 813 miljard euro. De tegoeden van buitenlandse tegenpartijen zijn in die tijd met maar ruim 1 miljard euro toegenomen tot 584 miljard euro. De obligatieschuld van Nederlandse banken is opgelopen van 334 miljard euro eind 2006 tot 469 miljard euro eind 2012. Deze stijging wordt voor een deel veroorzaakt door waardestijgingen, maar vooral ook doordat banken meer obligaties hebben uitgegeven.

10.4.4 Schulden banken

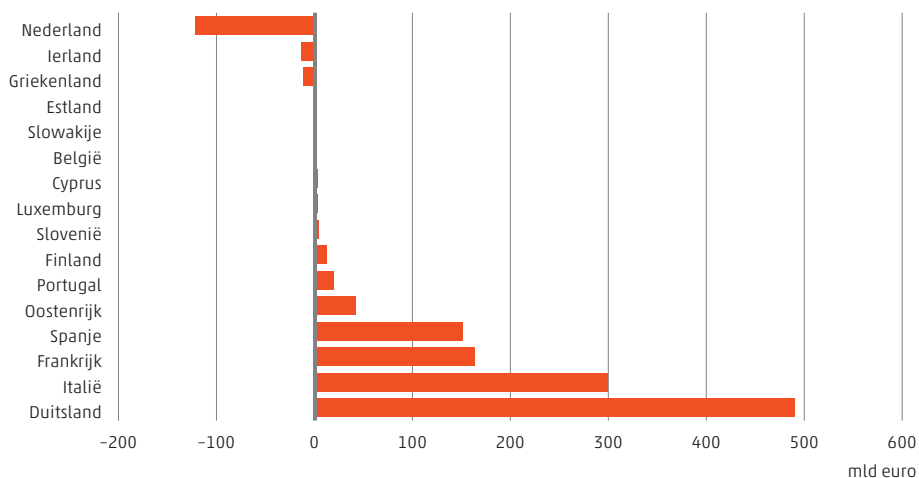

Bij Nederlandse verzekeraars namen tussen eind 2006 en eind 2012 vooral de levensverzekerings- en pensioenvoorzieningen toe. Deze schulden stegen van 237 miljard naar 341 miljard euro. Huishoudens zijn hiervan de voornaamste tegenpartij. Het gaat hierbij om de niet-collectieve pensioenen.

Schulden sneller toegenomen dan vorderingen

Zowel bij banken als verzekeraars zijn de schulden tussen eind 2006 en eind 2012 sneller toegenomen dan de vorderingen. Het netto financieel vermogen van banken en verzekeraars is hierdoor verslechterd. Dit komt doordat de schulden in waarde stegen, terwijl de vorderingen juist in waarde daalden. Onder andere de obligaties die banken hebben uitgegeven stegen in waarde. Dit is positief voor de houders van deze obligaties, maar in feite niet negatief voor de banken. Aan de vorderingenzijde waren de overige mutaties van de financiële derivaten (die als saldo van vorderingen en schulden aan de vorderingenzijde zijn opgenomen) negatief. De verplichtingen die banken en verzekeraars zijn aangegaan met derden (de financiële transacties aan de schuldenzijde van banken en verzekeraars) stegen ook, maar minder sterk dan de verplichtingen die derden zijn aangegaan met banken en verzekeraars (de financiële transacties aan de vorderingenzijde van banken en verzekeraars). In vergelijking met banken in andere EMU-landen is het netto financieel vermogen van Nederlandse banken, inclusief de centrale bank, het laagst.

10.4.5 Financieel vermogen van monetaire financiële instellingen, 2012*

Bron: European Central Bank, Euro area accounts.

Het netto financieel vermogen zegt echter niet zoveel over de solvabiliteit van de financiële sector. Omdat de uitgegeven aandelen in de nationale rekeningen als schuld op de balans staan, geeft het financieel vermogen een vertekend beeld van de positie van ondernemingen. De waarde van de uitgegeven aandelen van Nederlandse banken bedroeg eind 2006 bijna 97 miljard euro. Eind 2012 lag het met ruim 102 miljard euro iets hoger. Hoewel deze waarde toenam, nam het deel in buitenlandse handen fors af. Dit daalde van 42 miljard naar nog geen 4 miljard euro. Dit komt onder andere door de opsplitsing van Fortis / ABN AMRO.

Solvabiliteit nauwelijks gewijzigd

Solvabiliteit geeft de mate weer waarin een onderneming in geval van liquidatie kan voldoen aan haar financiële verplichtingen aan de verschaffers van vreemd vermogen. Die wordt berekend door het eigen vermogen te delen door het totaal vermogen. Ook het niet-financieel vermogen, zoals de eigen bedrijfsgebouwen, maakt van dat laatste deel uit. Voor banken afzonderlijk is het financieel vermogen niet precies bekend, maar het is in elk geval verwaarloosbaar ten opzichte van het financieel vermogen; in het vervolg is het dan ook niet meegenomen. Het eigen vermogen van een onderneming bestaat uit het aandelenkapitaal tegen emissieprijs, winstinhoudingen en reserves. Omdat deze posten niet bekend, zijn wordt het eigen vermogen berekend door de uitgegeven aandelen tegen marktprijzen. Eind 2012 kwam het aldus berekende aandeel van het eigen vermogen op het totale vermogen uit op 4,6 procent. Eind 2006 was dit nog 5,2 procent. Op basis van deze berekening lijkt de solvabiliteit van banken dus iets verslechterd te zijn.

10.4.6 Eigen en vreemd vermogen banken, mld euro

	Activa		Passiva	
2006	Bezittingen (vorderingen)	1 848	Eigen vermogen (uitgegeven aandelen)	97
			Vreemd vermogen	1 777
	Totaal	1 848	Totaal	1 873
			Netto financieel vermogen -25	
2010	Bezittingen (vorderingen)	2 222	Eigen vermogen (uitgegeven aandelen)	103
			Vreemd vermogen	2 248
	Totaal	2 222	Totaal	2 350
			Netto financieel vermogen -128	

Bron: CBS, Nationale rekeningen 2012, detailgegevens.

De toezichthouder, De Nederlandsche Bank (DNB), berekent de solvabiliteit op een andere wijze. DNB gebruikt het Tier 1-vermogen, ook wel het kernkapitaal genoemd. Dit vermogen bestaat naast de uitgegeven aandelen uit de gepubliceerde reserves (en voor zover aanwezig, het fonds voor algemene bankrisico's). Dit vermogen is nodig om verliezen op leningen te kunnen opvangen. Deze leningen worden beoordeeld naar rato van risico. Hiertoe worden in de berekening de verstrekte leningen naar risicograad gewogen. Voor de gewichten van de verschillende soorten leningen bestaan internationale regels. Volgens DNB is de aldus berekende ratio van Tier 1-vermogen van banken tussen eind 2006 en eind 2012 toegenomen.

Het eigen vermogen (op basis van de marktkwaarde van uitgegeven aandelen) van verzekeraars bedroeg eind 2006 ruim 12 procent van het totale financieel vermogen. Eind 2012 kwam het eigen vermogen met 58 miljard euro eveneens uit op 12 procent van het totale financieel vermogen. Uitgaande van deze berekening is de solvabiliteit van verzekeraars dus niet of nauwelijks veranderd.

10.5 Winstgevendheid

De nettowinst van financiële instellingen kwam in 2012 uit op bijna 90 miljard euro. Dat is 4 miljard euro oftewel 5 procent meer dan in 2006, maar bijna 23 miljard euro minder dan in 2011 (20 procent). In 2011 was de nettowinst van de Nederlandse financiële sector absoluut gezien de hoogste in Europa. In 2006 was de winst van de Nederlandse financiële sector nog lager dan die in het Verenigd Koninkrijk en Duitsland. Maar tussen 2006 en 2012 lag de gemiddelde jaarlijkse winstontwikkeling in Nederland met 5 procent ver boven het gemiddelde van de Europese Unie (2 procent). De winst wordt in Nederland vooral behaald door de overige financiële instellingen. Bijzondere financiële instellingen hebben hierin een grote rol.

Winst buitenlandse dochters gedaald

De nettowinst van banken en verzekeraars samen bedroeg ruim 10 miljard euro in 2012. Dit is ruim 1 miljard euro minder dan in 2006 (oftewel 12 procent). Een dieptepunt werd bereikt in 2008, toen banken verlies leden. In de jaren erna nam de winst elk jaar toe tot en met 2011 en was ze in 2010 en 2011 zelfs hoger dan voor de crisis. Ten opzichte van 2006 is de opbouw van de winst van

banken ingrijpend veranderd. Vooral de winsten van buitenlandse dochters zijn fors gedaald. Het verschil tussen de ontvangen en betaalde rente is juist toegenomen. Het verschil tussen de rente waartegen banken zelf kunnen lenen en de (hogere) rente die hun klanten betalen nam toe door renteverlagingen van de Europese Centrale Bank. Rentepercentages op bijvoorbeeld woninghypotheken daalden minder snel dan de rente die banken zelf moesten betalen. De directe vergoedingen die banken ontvangen, zoals provisies op afgesloten hypotheek, effectenorders, vermogensbeheer, en betalingsverkeer, en huuropbrengsten, zijn vanaf 2008 afgenomen. De kosten van de banken aan onder meer lonen en intermediair verbruik daalden echter niet. In deze kosten zijn overigens de reserveringen die banken maken voor afboekingen niet opgenomen.

10.5.1 Winstopbouw banken

Verzekeraars kennen een ander bedrijfsmodel en daardoor een andere winstopbouw dan banken. Voor banken heeft het verschil tussen ontvangen en betaalde rente een groot effect op de winst. Bij verzekeraars gaat het vooral om het verschil tussen productie en intermediair verbruik. De productie wordt onder andere bepaald door het verschil tussen ontvangen premies en betaalde uitkeringen. Bij verzekeraars zijn de premie-inkomsten teruggelopen. Levensverzekeraars hebben het de laatste jaren zwaar als gevolg van de woekerpolisaffaire, toegenomen concurrentie van banksparen en teruglopende huizenverkoppen. Mede door schikkingen en het afkopen van individuele levensverzekeringscontracten stegen de uitkeringen. Bij schadeverzekeraars liepen de premie-inkomsten terug. Vanaf 2009 daalt de omzet hier, onder andere als gevolg van de daling van de verkoop-aantallen van nieuwe auto's.

10.5.2 Winstopbouw verzekeraars

10.6 Conclusie

Het belang van financiële instellingen in de economie is sinds de kredietcrisis alleen maar toegenomen. Het aandeel in de toegevoegde waarde is gestegen en ook de vorderingen liggen op een hoger niveau. Vergeleken met andere landen in de Europese Unie is de Nederlandse financiële sector ook na de crisis relatief groot.

Terwijl de sector in financieel opzicht is gegroeid, is de werkgelegenheid in deze sector de afgelopen jaren sterk gekrompen. In veel andere landen in de Europese Unie nam de werkgelegenheid bij financiële instellingen juist toe. In Nederland liep de werkgelegenheid vooral terug voor laagopgeleiden. Het aantal werkenden met een hoog opleidingsniveau nam juist toe. Ondanks de krimp van het arbeidsvolume is de loonsom blijven stijgen.

Op de balans van banken valt op dat er meer kredieten verstrekt zijn aan zowel binnen- als buitenlandse tegenpartijen. De toename van de kredietverlening aan de private sector (huishoudens en niet-financiële ondernemingen) is de laatste jaren wel gedaald, vooral doordat er minder hypotheeklen werden afgesloten. Verder blijkt dat banken nationaler georiënteerd zijn dan voor de crisis, al is het buitenland nog steeds van groot belang. Per saldo zijn de schulden sterker toegenomen dan de vorderingen. Dit komt doordat de schulden in waarde toenamen, terwijl de waarde van de vorderingen afnam. Binnen de eurozone is het netto financieel vermogen van Nederlandse banken (inclusief de centrale bank) het laagst.

Ondanks de crisis bleef de nettowinst van financiële instellingen op peil. In vergelijking met andere landen is de Nederlandse financiële sector een van de meest winstgevende. Dit komt echter vooral door de bijzondere financiële instellingen die in Nederland huizen. Dit neemt niet weg dat ook de nettowinst van banken en verzekeraars, met uitzondering van het jaar 2008, op peil bleef.